

DEDÁK ISTVÁN

Bérfelzárkózás Magyarországon – fikció vagy valóság?

A tanulmány a magyar gazdaság elmúlt tíz évének bérnövekedési folyamatait vizsgálja. Az intézményi-munkaügyi statisztikák alapján a reálbérek 2010–2020 között korábban sohasem tapasztalt mértékben növekedtek, valóságos bérrögzítést előidézve a munkaerőpiacon. A dinamikus béremelkedést azonban a termelékenység meglehetősen szerény növekedése kísérte, vagyis a gazdasági fundamentumok és a bérnövekedés mértéke között jelentős szakadék tátong. Mivel a reálbérek alakulásának szigorú makrogazdasági törvényszerűségei vannak, ezért a reálbérek markáns növekedése egyúttal a közgazdasági elmélettel is jelentős – valóságos rejtélynek tűnő – ellentmondásba került. A tanulmány célja, hogy feltárja azokat az okokat, amelyek az ellentmondás feloldásához és ezáltal a hazai bérfolyamatok jobb megértéséhez vezetnek.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: E13, E25, J31.

Az elmúlt évek gyors bérnövekedése számos közgazdászt tölt el optimizmussal. Vanak, akik egyenesen úgy vélik, hogy a nettó reálbérek akár tíz éven belül megduplázódhatnak (MNB [2018]), s a gazdaság határozottan felzárkózó pályára állt, míg az óvatosabbak szerint az irány jó, azonban tovább kell dolgozni a sikerért.

Való igaz, hogy 2010 és 2020 között a reálbérek példa nélküli gyorsasággal emelkedtek Magyarországon. A KSH intézményi-munkaügyi statisztikái szerint a bruttó reálbérek közel 60 százalékkal voltak magasabbak 2020-ban, mint tíz évvel korábban, ami valóban historikus léptékű növekedésnek tekinthető Magyarország történetében. A hazaihoz hasonló gyors bérnövekedés egy gazdasági felzárkózást végrehajtó országban egyáltalán nem elképzelhetetlen, különösen akkor, ha a felzárkózó ország aktuális jövedelemszintje távol van attól a jövedelemszinttől, amelyhez a gazdaság hosszú távon konvergál. S mivel a gazdasági felzárkózás mindig a termelékenység – vagyis

* A kéziratához fűzött értékes észrevételekért köszönettel tartozom *Oblath Gábornak*. Az esetlegesen fennmaradó hibákért a felelősség természetesen kizárólag a szerzőt terheli.

az egy foglalkoztatottra jutó GDP – gyors növekedésével jár együtt, így a felzárkózás természetesen a reálbérek gyors növekedését is magával vonja.

A termelékenység növekedése a vizsgált időszakban azonban meglehetősen alacsony volt, az egy foglalkoztatottra jutó GDP mindössze 6 százalékkal volt magasabb 2020-ban, mint tíz évvel korábban.¹ Vagyis az elmúlt évek historikus nagyságú béremelkedését historikusan alacsony termelékenységnövekedés kísérte, s a kettő között mára kialakult elképesztően magas – közel 53 százalékpontos – rés olyan mértékű, amelyre nem sok példát találunk a gazdaságtörténetben. Nem véletlen ezért, hogy a közelmúltban Magyarországra látogató prominens közgazdász, Williem Buiter a hazai béralakulás tekintetében a következőképpen fogalmazott:

„Magyarország pedig ebben a környezetben egy kis csoda. Soha nem láttam olyan országot, amely két számjegyű bérinflációval rendelkezik, és sikerül tartania az inflációt a cél alatt.” (*Beke–Madár* [2018])

Való igaz, mivel a termelékenység növekedése a fejlett és közepesen fejlett országokban általában nem haladja meg az évi 3-4 százalékot, ezért a nominális bérek két számjegyű emelkedése – pontosabban a termelékenység növekedését meghaladó része – nem magasabb reálberekben, hanem magasabb inflációban csapódik le, ami az inflációs cél elérését valóban nehezíti. Buiter kijelentése tulajdonképpen megfelel annak, hogy a reálbérek növekedésének a termelékenység változásához kell igazodnia, attól jelentősen és tartósan nem térhet el, mert az egyet jelentene a vállalati jövedelmezőség számottevő és permanens romlásával.

A hazai bérfolyamatokat illetően tehát már első ránézésre arra juthatunk, hogy a reálbérek markáns növekedése, valamint a gazdaság fundamentumai, illetve a közgazdasági elmélet között hatalmas – és valóságos rejtélynek tűnő – ellentmondás feszül. A tanulmány célja, hogy feltárja azokat az okokat, amelyek az ellentmondás feloldásához és ezáltal a hazai béralakulás jobb megértéséhez vezetnek.

A tanulmány felépítése a következő. Először a reálbérek növekedését meghatározó teoretikus összefüggéseket vizsgáljuk. Első lépésben a bérhányad alakulását tárgyaljuk, majd a növekedéseméleti szakirodalom alapján a konvergencia sebességére támaszkodva a termelékenység változását vesszük szemügyre. Majd a bérnövekedés statisztikai módszertanát tekintjük át: az intézményi munkaügyi statisztikát, valamint a nemzeti számlákon alapuló számbavételt. Mint látni fogjuk, a hazai bérfolyamatok megértésében az egyes bérstatisztikák közötti különbségtételnek fontos szerepe van. Ezt követően az elméleti összefüggésekre támaszkodva a bérnövekedés dekompozíciója következik, vagyis azoknak a komponenseknek a bemutatása, amelyek az elmúlt évek reálbér-növekedését meghatározták. Ezután az utóbbi években végbement jelentős munkáltatójárulék-csökkentés makrogazdasági hatásait vizsgáljuk. Ennek fontosságát nemcsak az adja, hogy a járulékcsökkentés befolyásolja a bérnövekedés mértékét, hanem az is, hogy egyúttal csökkenti a költségvetés

¹ A koronavírus-járvány gazdaságra gyakorolt hatása a termelékenység alakulását némileg árnyalja, de a helyzetet alapvetően nem változtatja meg. Ha a 2020-as évet figyelmen kívül hagyjuk, a termelékenység akkor is rendkívül mérsékelten növekedett 2010 után, s nem érte el az évi 1 százalékot.

társadalombiztosítási feladatok ellátására rendelkezésre álló pénzügyi forrásait, ami súlyos feszültségeket idézhet elő a nyugdíjrendszerben és az egészségügyi ellátásban. Ezután azt elemezzük, hogy milyen okokra vezethető vissza az intézményi munkaügyi statisztikákban és a nemzeti számlákon alapuló bért statisztikákban meglévő elképesztően nagy – kerekén 40 százalékpontos – különbség. A tanulmányt nemzeti közki kitekintés, majd a következtetések levonása zárja.

A bérhányad és a termelékenység szerepe a reálbérek növekedésében

Általánosan elfogadott makrogazdasági összefüggés, hogy a reálbérek növekedését hosszabb távon kizárólag a termelékenység emelkedése határozza meg, amit kifejezhet az egy foglalkoztatottra vagy az egy munkaóra-ra jutó GDP növekedése. A bérfelzárkózás szempontjából ezért a GDP növekedési ütemét mindig kiemelt figyelem övezi, hiszen az a termelékenység és a foglalkoztatás változásának együttes hatását tükrözi. A termelékenység és a reálbérek változásának kapcsolatát tulajdonképpen a bérhányad definíciója alapozza meg, amely a munkavállalók jövedelmi részesedését (*labour share of income*) fejezi ki a keletkezett jövedelmekből, vagyis:

$$\lambda(t) = \frac{L(t)W(t)}{P(t)Y(t)}, \quad (1)$$

ahol:

L a foglalkoztatottak létszáma,

W az egy főre jutó (a bérek után fizetett munkáltatói járulékot is tartalmazó) nominális bér,

P az árszint,

Y a reál-GDP,

t az idő.

Az (1) egyenletből a reálbérek növekedési ütemét kifejezve:

$$\frac{d\omega/dt}{\omega} = \frac{dy/dt}{y} + \frac{d\lambda/dt}{\lambda}, \quad (2)$$

ahol:

ω az egy főre jutó reálbér ($\omega = W/P$),

y az egy foglalkoztatottra jutó reál-GDP.

A (2) egyenletből azonnal látható, hogy a bérek alakulását a termelékenység változásától a bérhányad mozgása eltéríti. Ha például a bérek gyorsabban nőnek a termelékenységnél, akkor ez egyúttal azt is jelenti, hogy a munkavállalók részesedése a nemzeti jövedelemből nő, más gazdasági szereplők (a tőketulajdonosok) részesedése pedig csökken. Az ilyen arányváltozásnak nyilván korlátjai vannak, nem lehetnek akármekkoraak, ezért hosszabb távon a béreknek mindenképpen igazodniuk kell

a termelékenység változásához. Ráadásul az utóbbi három-négy évtizedben mind a fejlett, mind a közepesen fejlett országokban nem a bérek termelékenységet meghaladó növekedése, hanem annak éppen az ellenkezője – vagyis a bérhányad csökkenése – figyelhető meg. Ezt a jelenséget többek között Thomas Piketty 2013-ban megjelent sikerkönyve állította a közgazdasági kutatások középpontjába (*Piketty [2015]*). Bár a bérhányad 1980-as évek óta bekövetkezett csökkenése nem jelentéktelen, hatása hosszabb távon – különösen egy gazdaságilag felzárkózó országban – eltörpül ahhoz képest, amit a termelékenység változása gyakorol a bérek alakulására. Például a bérhányadban az utóbbi harminc év során a fejlett OECD-országokban bekövetkező 10 százalékos csökkenés (*Cudre és szerzőtársai [2018]*) mindössze évi 0,3 százalékkal téríti el a bérek változását a termelékenység változásától, ami egy bérfelzárkózást végrehajtó és éves szinten 4-5 százalékos reálbér-növekedést produkáló országban tulajdonképpen marginális jelentőségűnek tekinthető.

A 2008-as globális válságból történő kilábalást követően arra lehetett számítani, hogy a bérhányad jelentős növekedésnek indul, hiszen a munkaerőpiac feszesebb válásával a munkavállalók alkupozíciói javulnak, így a bérhányad emelkedése fontos magyarázó tényező lehet a termelékenységtől elszakadó reálbér-növekedés megértésében. A tények azonban mindezt nem támasztják alá, ugyanis az EU-országok összességét tekintve a bérhányad lényegében ugyanakkora maradt 2020-ban, mint amilyen tíz évvel korábban volt.

A bérhányad szerepét a magyarországi béralakulásban az adatokra támaszkodva rövidesen részletesen megvizsgáljuk. Az elemzés előtt azonban még néhány módszertani probléma tisztázása szükséges. A bérhányadnak a szakirodalomban ugyanis számos definíciója létezik – erről kiváló áttekintést nyújt például *Kónya és szerzőtársai [2021]* –, s a nemzetközi adatbázisok is többféle bérhányadmutatót közölnek. Ezek közül szinte valamennyi kiigazítja a nyers bérhányadot az úgynevezett vegyes jövedelmekkel (*mixed income*), amely jövedelmek keletkezésénél az alkalmazotti és a tulajdonosi státusból eredő munka- és tőkejövedelmek nem válnak szét határozottan (tipikusan az egyéni, illetve kisvállalkozások esetében), ezért a bérhányad kalkulálásának fontos feltétele a vegyes jövedelmekkel történő korrekció. Az így számított mutatóra kiigazított bérhányadként (*adjusted wage share*) hivatkozik a szakirodalom.

A bérhányad számítása során a vegyes jövedelmekkel kiigazított bértömeget viszonyíthatjuk a piaci árakon, illetve a tényezőkölségen számított GDP-hez. Ez utóbbi mutató abban különbözik az előbbtől, hogy a GDP-ből kiszűri az úgynevezett *termelési és importadók és támogatások egyenlegét* (a továbbiakban egyszerűen csak indirekt adók), vagyis a bértömeget a tényezőkölségekhez [amortizáció, munkavállalói jövedelem és a működési eredmény (*operating surplus*) összegéhez] viszonyítja.

A két mutató a bérhányad nagyságára természetesen eltérő értéket ad, azonban ennél még fontosabb, hogy a piaci áras GDP-vel kalkulált bérhányad – a vállalati szintű profitmaximalizálásból következően – indokolatlanul kisebbnek mutatja a bérek részesedését azokban az országokban, ahol az indirekt adók relatíve magasak. Ennek belátásához tételezzünk fel két országot, amelyek mindössze abban különböznek egymástól, hogy az egyikben a közfeladatok ellátásához szükséges adókat kizárólag a jövedelmi adók, míg a másikkban kizárólag az indirekt adók kivetése biztosítja.

Az árszintben, a termelékenységekben, a kibocsátás nagyságában viszont nincs különbség. Ilyen feltételek mellett a piaci áras GDP-vel számított bérhányad – a termelési tényezőknek a határterméküknek megfelelő díjazása esetén – a két országban a következőképpen fejezhető ki:

$$\lambda_1 = \frac{L \cdot W_1}{PY} = \frac{L \cdot \frac{\partial Y}{\partial L} P}{PY} \quad \text{és} \quad \lambda_2 = \frac{L \cdot W_2}{PY} = \frac{L \cdot \frac{\partial Y}{\partial L} \frac{P}{(1+z)}}{PY}, \quad (3)$$

ahol:

z az indirekt adókulcs,

λ_1 és λ_2 a piaci áras GDP-vel számított bérhányad a jövedelmi adókat, illetve indirekt adókat alkalmazó országban.

A (3) egyenletből látható, hogy a piaci áras GDP-vel számított bérhányad kisebb lesz abban az országban, amelyik indirekt adót alkalmaz ($\lambda_1 > \lambda_2$), miközben a nettó reálbérekben nem lesz különbség.² A piaci áras GDP-vel kalkulált bérhányad tehát torzítást tartalmaz. A tényezőkölttség-alapú GDP-vel számított bérhányad esetén viszont ez a torzítás megszűnik, ugyanis:

$$\lambda_2 = \frac{\frac{L \cdot W_2}{P} Y}{(1+z) Y} = \frac{L \cdot \frac{\partial Y}{\partial L} \frac{P}{(1+z)}}{\frac{P}{(1+z)} Y} = \lambda_1. \quad (4)$$

A (4) alapján a bérhányad mindkét országban ugyanakkora, függetlenül attól, hogy az adóbevételeket jövedelmi vagy indirekt típusú adók fedezik. A hazai bérfolyamatok dekompozíciójánál ezért kizárólag a tényezőkölttség-alapú, kiigazított bérhányadot (*adjusted wage share at current factor cost*) fogjuk használni.

Termelékenység és bérfelzárkózás

Mindeddig arra jutottunk, hogy a bérhányad emelkedése a reálbérek növekedési ütemét eltérítheti a termelékenység alakulásától, ami részben magyarázatot adhat a bérek gyors növekedésére. Ám a bérhányad változása a hosszú távú bérfolyamatok alakulásában marginális jelentőségű, de még akár középtávon – például tíz év távlatában – sem túlságosan jelentős a magyarázó ereje akkor, ha a bérnövekedés különösen gyors. Például, ha a hazai bérhányad a válságot követő kilábalás során tíz százalékponttal növekedett volna (55 százalékról 60,5 százalékra), akkor az abból eredő éves bérnövekedés mindössze 1 százalék lenne, ami az ötödét sem teszi ki annak a reálbér-növekedésnek,

² Ez az állítás nem triviális, ám némi algebra segítségével könnyedén bizonyítható. A bizonyítás azon alapul, hogy a fenti példa feltevései alapján az indirekt, illetve a jövedelem típusú adókból befolyó összegnek (T) ugyanakkorának kell lennie, azaz: $T = z_1 PY = [1 - 1/(1 + z_2)] PY$. (Ahol z_1 a jövedelmi adókulcs, z_2 az indirekt adókulcs.) Ebből pedig már belátható, hogy a vállalati profitmaximalizálás mellett a nettó reálbérek és azok összjövedelmen belüli arányai ugyanakkorák lesznek.

amely a magyar gazdaságban az intézményi statisztikák szerint a 2010–2020 közötti időszakban megtörtént. A gyors bérnövekedés hátterében ezért alapvetően a termelékenység változásának kell állnia. Akár úgy is fogalmazhatunk, hogy a termelékenység alakulásának a reálbérek növekedésében perdöntő szerepe van.

A termelékenység növekedési ütemét meghatározó tényezőkről azonban mindeddig semmit sem mondtunk. Az első lépésben felvetődő kérdés az, hogy milyen tényezők determinálják a termelékenység változását, s a közgazdasági elmélet képes-e egyáltalán a hozzánk hasonlóan rendkívül gyors, tíz év alatt bekövetkező 60 százalékos reálbér-növekedésre magyarázattal szolgálni?

A kérdés megválaszolásának teoretikus hátterét a neoklasszikus növekedéselmélet s azon belül is a konvergencia sebessége adja, amelynek ismeretében a termelékenység növekedési üteme megragadható. A termelékenység időbeli alakulása a növekedéselméletből jól ismert egyenlettel fejezhető ki (lásd például *Romer* [2012], *Barro–Sala-i-Martin* [2004]):

$$\ln \hat{y}(t) = (1 - e^{-\beta t}) \ln \hat{y}^* + e^{-\beta t} \ln \hat{y}_0, \quad (5)$$

ahol:

$\hat{y}$ az egy effektív főre jutó jövedelem ($\hat{y} = Y/AL$, ahol A a technológiai színvonal mérőszáma),

β a konvergencia sebessége,

a csillag a stacionárius állapot (*steady state*) értékét jelöli.

A konvergencia sebessége azt fejezi ki, hogy a gazdaság a stacionárius állapothoz képest meglévő eltérésének hány százalékát faragja le. Ha például $\beta = 2$ százalék, és a felzárkózó ország 70 százalékon áll azon országok jövedelméhez képest, amelyekhez konvergál, akkor egy év elteltével 70,6 százalékra fog javulni a relatív jövedelmi pozíciója.³ A termelékenység – és ezáltal a reálbérek – növekedése annál gyorsabb, minél távolabb helyezkedik el a gazdaság a *steady state* pályát jelentő jövedelemszinttől. Ez az (5) idő szerinti deriválásával közvetlenül is belátható, ugyanis:

³ Ha a konvergencia sebességét az első rendű Taylor-soros kiterjesztés alkalmazása helyett közvetlenül a termelési függvényből származtatjuk, akkor kiderül, hogy a konvergencia sebessége a valóságban nem konstans, hanem folyamatosan változik a stacionárius helyzethez történő mozgás során. A konvergencia sebessége ugyanis ez utóbbi esetben:

$$\beta = \frac{-\lambda(n + g + \delta) \left[(\hat{y}_t / \hat{y}^*)^{1-\lambda} - 1 \right]}{\ln(\hat{y}_t / \hat{y}^*)},$$

ahol:

n a népesség növekedési üteme,

g a technikai haladás sebessége,

δ az amortizációs ráta.

A kétféle származtatásból adódó eredmények közötti különbség azonban nem jelentős akkor, ha a gazdaság a stacionárius értéktől nem túl távol helyezkedik el. A továbbiakban ezért ettől a problémától az egyszerűbb tárgyalásmód kedvéért eltekintünk. A témáról részletesen lásd például *Dedák–Dombi* [2009], *Temple–Mathunjwa* [2006].

$$\frac{d\hat{y}/dt}{\hat{y}} = -\beta[\ln \hat{y}(t) - \ln \hat{y}^*]. \quad (6)$$

A konvergencia sebességének értéke a teoretikus szakirodalomban 2 százalék körüli (Acemoglu [2009], Mankiw [1995]), amelyet egyúttal széles körű empirikus elemzés is övez (Mankiw és szerzőtársai [1992], Islam [2003], Shioji [1997]).

Az 1. táblázat az (5) egyenlet felhasználásával azt illusztrálja, hogy mekkora termelékenységnövekedésre lehet számítani a jövedelmi lemaradás függvényében a gazdasági felzárkózás első tíz évében. (A stacionárius helyzetet jellemző s a technológiai haladás által determinált termelékenységnövekedési ütemet a szakirodalomban szokásos 2 százalékra kalibráljuk.)

1. táblázat

Termelékenységnövekedés és relatív jövedelmi pozíció

Kezdeti relatív jövedelmi pozíció ($\hat{y}_0/\hat{y}^*$)	Relatív jövedelmi pozíció 10 év után ($\hat{y}_{10}/\hat{y}^*$)	A termelékenység éves növekedési üteme
0,1	0,152	0,062
0,2	0,268	0,049
0,3	0,373	0,042
0,4	0,472	0,036
0,5	0,567	0,033
0,6	0,658	0,029
0,7	0,747	0,026
0,8	0,833	0,024
0,9	0,917	0,022
1,0	1	0,020
1,1	1,081	0,018
1,2	1,160	0,017

Amint az az 1. táblázatból látható, a közgazdasági elmélet képes a magyarországihoz hasonló, rendkívül gyors – éves szinten 4-5 százalékos – és tartósan fennálló reálbérnövekedés prognosztizálására. Az ilyen ütemű növekedés azonban a jelentős jövedelmi lemaradással jellemezhető felzárkózó országok sajátossága.⁴ Az elmúlt tíz év magyarországi folyamataihoz hasonló, kimagaslóan gyors béremelkedés tipikusan olyan országokban történhet meg, amelyeknek a jövedelmi lemaradása hozzávetőlegesen négyszeres a hosszú távú stacionárius jövedelemszinthez képest. Magyarországon azonban erről nyilván szó sem lehet, hiszen az egy főre jutó jövedelem az EU-

⁴ Erre az összefüggésre Losonczi Miklós is felhívja a figyelmet:

„A bérkonvergencia a reálkonvergenciával, azaz a fejlettségi különbségek kiegyenlítődéssel összefüggésben, a reálkonvergencia részeként értelmezhető.” (Losonczi [2018] 57. o.)

átlag 66 százaléka volt 2010-ben, az egy foglalkoztatottra jutó jövedelmek tekintetében pedig az EU-átlag 73 százaléka. Röviden: az elmúlt tíz év egészére az intézményi bérstatisztikákban jelzett 60 százalékos reálbér-emelkedés és a közgazdasági elmélet között markáns ellentmondás feszül.

Ráadásul a termelékenység tényleges alakulása 2010–2020 között alapvetően eltért attól a trendtől, amely a korábbi – a 2008-as globális pénzügyi válság kitörése előtti – évtizedet jellemezte. Az 1998–2008 közötti időszakban a magyar gazdaságban a termelékenység növekedési üteme évi 3,3 százalék volt. Ez a növekedési ütem az *1. táblázat* alapján – figyelembe véve, hogy az egy foglalkoztatottra jutó GDP az EU-átlag 56 százaléka volt 1998-ban – azt jelenti, hogy Magyarország 1998–2010 között az EU átlagos jövedelemszintjéhez konvergáló felzárkózási pályán volt.

A 2010–2019 közötti időszakban (a koronavírus-járvány sújtotta 2020-at – amely a termelékenységben elkerülhetetlen csökkenést hozott – kihagyva a korrekt összehasonlítás érdekében) a termelékenység növekedési üteme a korábbi évtizedet jellemző évi 3,3 százalékról évi 0,9 százalékra, vagyis kevesebb mint harmadára zuhant vissza. Igaz, a termelékenység-növekedés elmúlt évtizedben bekövetkezett lassulása nemcsak Magyarországot, hanem a gazdaságilag fejlett országok egészét sújtó jelenség, amelynek számos oka van. Többek között az, hogy a pénzügyi válságból való kilábalás éveiben a beruházási ráták messze elmaradnak a válság előtti értékektől, így lassul az egy foglalkoztatottra jutó tőkeállomány növekedési üteme, ami eleve alacsonyabb termelékenység-növekedést implikál. Továbbá, az aggregált kereslet elégtelenségével együtt járó kapacitáskihasználatlanság lassítja a technológiai haladás diffúzióját, termelésben történő adaptálását, ami szintén a termelékenység növekedését hátráltató tényező. (Az okokat részletesebben tárgyalja például *Anzoategui és szerzőtársai [2019]* és *Cœuré [2018]*.)

A termelékenység-növekedés magyarországi lassulása tehát egyáltalán nem meglepő és nem egyedi jelenség. Ami inkább meghökkentő lehet, az a lassulás mértéke. Az EU-országok átlagát (vagy akár az euróövezetet) tekintve a termelékenység növekedése 2010–2019 között közel felére esett vissza a pénzügyi válság kitörését megelőző évtizedhez képest, ami lényegesen kisebb visszaesés, mint amit a magyar gazdaság elszenvedett. Ha pedig a legfontosabb régiós versenytársainkat nézzük, akkor a helyzet még rosszabb, mint az az *1. ábrán* látható.

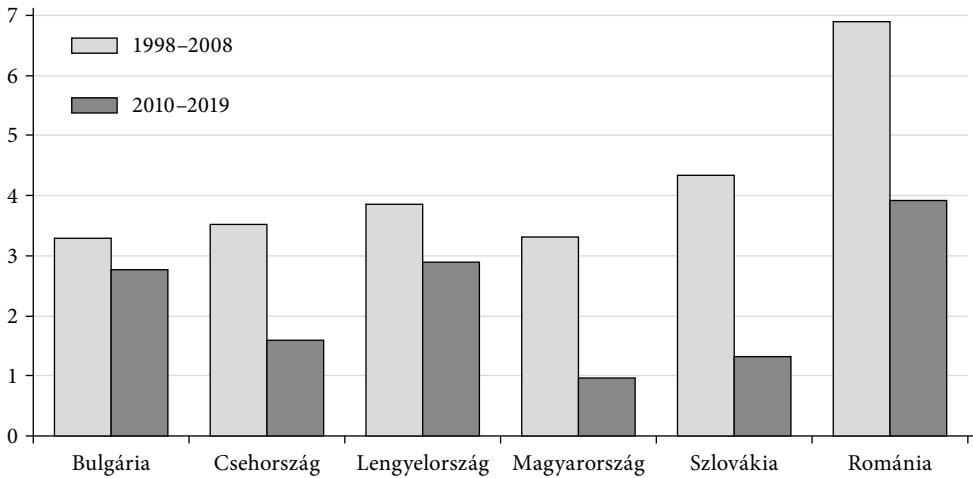
Az *1. ábra* azt mutatja, hogy a kilábalás éveiben a válság előtti önmagához képest valamennyi régiós ország rosszabbul teljesített. Bulgáriában és Lengyelországban a termelékenység növekedési üteme a válság előttiének a 84 százaléka, illetve 75 százaléka esett vissza, míg Romániában és Csehországban hozzávetőlegesen a felére csökkent a növekedési ütem. A legnagyobb visszaesést Szlovákia és Magyarország szenvedte el, ahol a termelékenység növekedési üteme a válság előtti időszak 30 százaléka lett.

Mindent összevetve arra juthatunk, hogy a KSH intézményi bérstatisztikáiban az elmúlt évtized egészére jelzett 59 százalékos reálbér-növekedés mind a közgazdasági elmélet, mind az empirikus adatok szempontjából valóságos rejtély. Ilyen mértékű reálbér-növekedés még akkor is meghökkentő lenne, ha az elmúlt évtizedben fennmaradt volna a 2008-as globális válságot megelőző időszakot jellemző, lényegesen magasabb termelékenység-növekedési ütem. Ám az a tény, hogy a termelékenység növekedési üteme a pénzügyi válságot követően a harmadára esett vissza,

1. ábra

A termelékenység (GDP/foglalkoztatottak) éves növekedési üteme 1998–2008 és 2010–2019 között (százalék)

Forrás: Ameco.

nem a rejtély megoldásához, hanem annak további mélyüléséhez vezet. Ráadásul, ha a 2020-as – koronavírus-járvány sújtotta – évet is figyelembe vesszük, akkor a termelékenység- és reálbér-növekedés közötti ellentmondás még tovább feszül. Ugyanis, miközben a járványügyi helyzet a termelékenység jelentős csökkenését idézte elő, aközben a reálbérek növekedését a járvány sem tudta megakasztani. Mindennek következtében a vizsgált időszakban a termelékenység és a reálbérek növekedése között elképesztően nagy – 53 százalékpontos – szakadék tátong.

A magyarországi bérnövekedés okait kutatva mindez azt jelenti, hogy az eddigiekhez képest egészen más irányba kell fordulnunk.

A bérnövekedés mérésének módszertanáról – intézményi munkaügyi statisztikák *versus* nemzeti számlák

A hazai béralakulás mértékéről alapvetően kétféle forrásból nyerhetünk információt: az intézményi munkaügyi statisztikákból és a nemzeti számlákból.

A bérfolyamatokról leggyorsabban az intézményi munkaügyi statisztikák alapján tájékozódhatunk, hiszen ezek havi gyakorisággal közölnek információt a bérek változásáról, így nem meglepő, hogy ezek a statisztikák képezik az úgynevezett *headline* adatokat, s jelennek meg rendszeresen a gazdasági híradásokban. Az intézményi munkaügyi statisztika a teljes munkaidőben alkalmazottak béreinek alakulásáról nyújt tájékoztatást, s 2018-ig az adatok forrása valamennyi legalább 50 főt foglalkoztató – és a reprezentatív módon kijelölt 5–49 fős – vállalkozás, valamint a költségvetési szervezetek teljeskörűen, illetve a kijelölt (foglalkoztatás szempontjából jelentős) nonprofit szervezetek. 2019-től a havi keresetek forrása a Nemzeti Adó- és Vámhivataltól átvett úgynevezett

járulékbevallás, és az adatok a legalább öt főt foglalkoztató vállalkozásokat illetően teljes körűek. Az intézményi munkaügyi statisztikák nem tartalmazzák az öt fő alatti vállalkozások, valamint a részmunkaidőben dolgozók kereseti adatait.

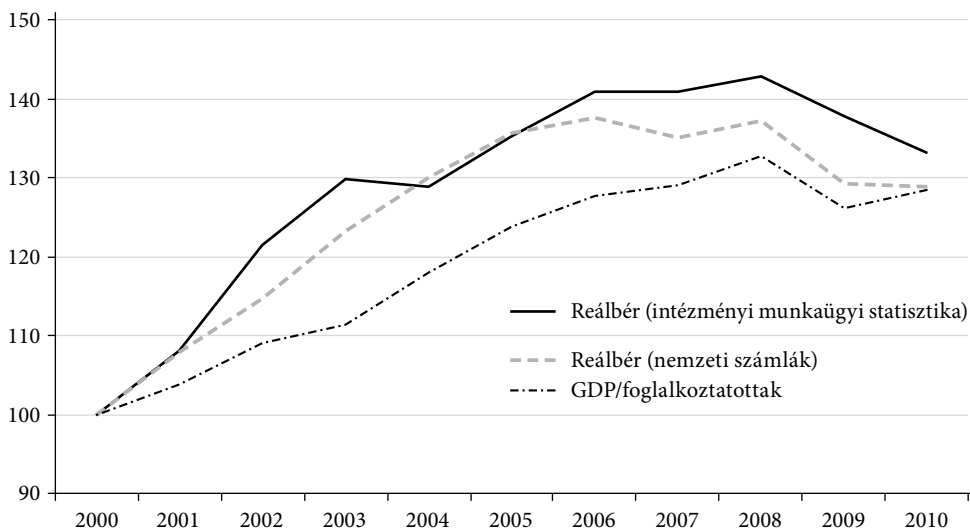
Ezzel szemben a nemzeti számlás adatokon alapuló bérstatisztikák a GDP jövedelmi oldalán a gazdaság egészében megjelenő bértömegeből és a keresők számából (*wage and salary earners*) vezetik le az egy munkavállalóra jutó bér alakulását. Az adatok, amelyeket a nemzeti számlák európai rendszerének (*European System of Accounts – ESA*) módszertana szerint állítanak elő, nemzetközi összehasonlításra alkalmasak, ezért a tudományos kutatások alapjául is szolgálnak. Nemzeti számlás adatok jelennek meg a nemzetközi adatbázisokban, így például az Európai Bizottság Gazdasági és Pénzügyi Főigazgatósága által felügyelt Ameco adatbázisban vagy például az Eurostatban.

Bár az intézményi munkaügyi és a nemzeti számlás statisztika eltérő módszertanon alapul, s különbözik a lefedett gazdasági egységek köre is, racionálisan mégis azt várhatjuk, hogy mindkettő megfelelő és konzisztens információt nyújt a tényleges bérfolyamatokról. Egy piacgazdaságban a bérek változása a gazdaság egyes szektorai-ban (például az intézményi munkaügyi statisztika által megfigyelt öt fő feletti és nem megfigyelt öt fő alatti vállalkozások esetében) a munkaerő szabad áramlása következtében számottevően és tartósan nem szakadhat el egymástól, így a bérfolyamatok tekintetében elvileg bármelyik statisztikára támaszkodhatunk. Mindkét statisztika esetében hozzávetőlegesen ugyanazt – a gazdaságban végbement valós bérváltozást jól mutató – eredményt kell kapnunk.

A 2. ábra a fogyasztói árindex (CPI) figyelembevételével számított reálbéreket mutatja az intézményi munkaügyi és nemzeti számlás statisztikák alapján, valamint a termelékenység alakulását a 2000–2010 közötti időszakban.

2. ábra

A bruttó reálbérek és a termelékenység alakulása, 2000–2010 (CPI: 2000 = 100)

Forrás: KSH, Ameco.

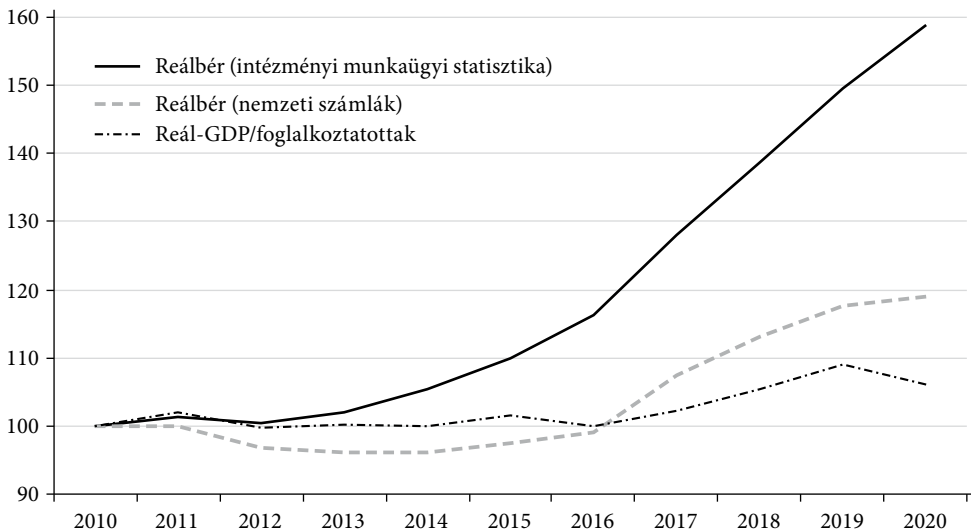
A 2. ábra az eddig tárgyalt összefüggések szempontjából számos tanulsággal szolgál. Először is, a reálbéreket bemutató intézményi munkaügyi és nemzeti számlás adatsorok rendkívül szorosan együtt mozognak, egymással konzisztensek, vagyis éppen úgy viselkednek, ahogyan azt a fenti elméleti megfontolások alapján várhatjuk. Az időszak egészét tekintve az intézményi munkaügyi és a nemzeti számlás adatok közötti rés mindössze négy százalékpont: 2010-ben 2000-hez képest 33 százalékos reálbér-növekedést mutat az intézményi és 29 százalékot a nemzeti számlás statisztika.

Ugyanakkor a különböző statisztikák nemcsak egymással, hanem a közgazdasági elmélettel is megfelelő összhangot mutatnak. A reálbérek növekedése mindkét statisztika szerint jól illeszkedik a termelékenység alakulásához, sőt a tízéves időszak egészét tekintve a nemzeti számlás adatok szinte hajszálpontosan akkora bérnövekedést jeleznek, mint amennyivel a magyar gazdaság termelékenysége növekedett. Továbbá, a bérek és a termelékenység növekedési üteme megfelel annak a mértéknek, amelyet a neoklasszikus növekedéselmélet a konvergencia sebességére támaszkodva becsül egy Magyarországhoz hasonló fejlettségi szinten lévő – és az EU-átlaghoz konvergáló – országról.

2010-től kezdődően azonban az események markáns fordulatot vesznek, megváltozik minden! Ezt szemlélteti a 3. ábra.

3. ábra

A bruttó reálbérek és a termelékenység alakulása, 2010–2020 (CPI: 2010 = 100)

Forrás: KSH, Ameco.

Mint a 3. ábrán láthatjuk, az országos bérhelyzet alakulását bemutató statisztikák között korábban meglévő szoros összhang napjainkra tulajdonképpen teljesen szétesett. Az olló a kétféle bérstatisztika között rendkívül tágra nyílt, s immár ott járunk, hogy 2020-ban a gazdasági híradások *headline* adatait képező intézményi munkaügyi statisztikák

kereken 40 százalékponttal nagyobb reálbér-növekedést mutatnak, mint a nemzeti számlákon alapuló adatok. Kicsit markánsabban fogalmazva: az eltérés 2020-ra olyan mértékűre duzzadt, hogy az intézményi és a nemzeti számlás béradatok köszönő viszonyban sincsenek egymással: a 2010–2020 közötti időszak egészére az intézményi munkaügyi statisztika adatai közel háromszor akkora bérnövekedést jeleznek, mint a nemzeti számlás statisztikák (59 százalék, illetve 19 százalék).

2010–2020 között az összhang nemcsak az egyes bérstatisztikák, hanem a reálbérek növekedése és az azok mértékét determináló közgazdasági fundamentumok között is megbomlik. Az intézményi munkaügyi statisztikák elképesztően nagy, közel tízszer akkora reálbér-növekedést jeleznek (59 százalék), mint amekkora a bérnövekedés ütemét alapjaiban meghatározó termelékenységnövekedés volt (6 százalék) a vizsgált időszakban.

Mint azt látni fogjuk, az intézményi munkaügyi statisztikák által jelzett 59 százalékos reálbér-növekedés még teoretikus szempontból sem jellemezheti a magyar gazdaságot, ugyanis ebben az esetben a bérhányad és más kontrollváltozók értéke makrogazdasági szempontból irracionális tartományba kerülne.

Igaz, a nemzeti számlás statisztikák is a termelékenység növekedésénél lényegesen nagyobb bérnövekedést jeleznek, ám a kettő között meglévő 13 százalékpontos résre közgazdasági szempontból már racionális magyarázat adható. Ehhez mindössze arra van szükség, hogy a bérek alakulását és a gazdaságban keletkezett jövedelmek elosztását befolyásoló további tényezőket vegyünk figyelembe.

A reálbérek növekedését meghatározó tényezők dekompozíciója

Ahhoz, hogy a hazai reálbérek alakulását determináló változók hatását számszerűen külön-külön is meghatározhassuk, az eddigieken túlmenően két további bonyolító tényezőt kell figyelembe vennünk.

Egyfelől, a reálbérek alakulását a statisztikák többnyire a fogyasztói árindex figyelembevételével számolják, ezt az adatot közli például az intézményi munkaügyi statisztika. A fogyasztói árindex használata indokolt is, hiszen a háztartások elsősorban a fogyasztási javak áralakulása érdekli, ezért az életszínvonal szempontjából nyilván a fogyasztói árindex használatával számított reálbérek jönnek számításba, nem pedig az általános árszint változását kifejező GDP-deflátorral számított reálbér. Igaz, a fogyasztói árindex és a GDP-deflátor hosszú távon szorosan együtt mozog, azonban rövidebb távon a kettő között már érdemi különbség lehet. Ha például a GDP-deflátor meghaladja a fogyasztói árindexet, akkor a fogyasztói árindexszel számított reálbérek még akkor is meghaladhatják a termelékenység növekedését, ha azt nem kíséri a vállalati profitabilitás romlása, illetve a tőkejövedelmek összjövedelmen belüli részesedésének csökkenése. A fogyasztói árindex és a GDP-deflátor közötti különbséget ezért a reálbérek változásának közgazdasági magyarázatakor mindenképpen figyelembe kell venni.

Tekintettel kell továbbá lenni arra is, hogy a vállalkozások számára munkaerő-költséggént nem pusztán a bruttó bérek jelennek meg, hanem a bérek után fizetendő

munkaadói járulékok is (*employers' social contribution*) – szociális hozzájárulási adó (szochó) – költségként jelenik meg. Ha a bérek utáni munkáltatói járulékok jelentősen csökkennek – és az elmúlt években ez volt a helyzet nálunk –, akkor ez egyúttal olyan mértékű bérnövekedéshez vezethet, ami még változatlan termelékenységi szint mellett sem veszélyezteti a vállalatok jövedelmezőségét. A vállalkozások ugyanis bért emelhetnek anélkül, hogy a teljes munkaerőköltség (a bruttó bérek és a bérek utáni járulékok együttes összege) változna. A bérek után fizetett munkáltatói járulék szerepét ezért a reálberváltozás megértésében szintén nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A fenti bonyolító tényezők hatását az eddigi elemzésekbe könnyedén beilleszthetjük. Ehhez mindössze arra van szükség, hogy a (2) egyenletben szereplő bérhányad képletét némileg módosítsuk, mégpedig oly módon, hogy az felölelje a fogyasztói árindex és a GDP-deflátor különbségének hatását, továbbá a bérköltségek tekintetében elkülönítve vegyük figyelembe a bruttó béreket és a bérek utáni munkáltatói járulékot. Mindezt szem előtt tartva a bérhányadot kifejező (2) egyenlet a következőképpen módosul:

$$\lambda(t) = \frac{L(t)\bar{W}(t)[1 + \tau(t)]}{P_{GDP}(t)Y(t)} = \frac{\bar{W}(t) P_{CPI}(t)}{P_{CPI}(t) P_{GDP}(t)} [1 + \tau(t)] \frac{1}{y(t)}, \quad (7)$$

ahol:

$\bar{W}$ a munkáltatói járulékot nem tartalmazó nominális bér,

τ a bérek után fizetett munkáltatói járulék kulcsa,

P_{GDP} és P_{CPI} a GDP, illetve a fogyasztási javak árszintje.

A (7) egyenlet természetes alapú logaritmusát véve és az idő szerint deriválva, majd a fogyasztói javak árszintjének figyelembevételével meghatározott bruttó reálbéreket ($\bar{w} = \bar{W}/P_{CPI}$) kifejezve a következőket kapjuk:

$$\frac{d\bar{w}/dt}{\bar{w}} = \frac{dy/dt}{y} + \left[\frac{dP_{GDP}/dt}{P_{GDP}} - \frac{dP_{CPI}/dt}{P_{CPI}} \right] + \frac{d\lambda/dt}{\lambda} - \frac{d\tau/dt}{1 + \tau}. \quad (8)$$

A (8) alapján a fogyasztói árindexszel számított reálbérek változását a termelékenység, a bérhányad és a munkáltatói járulék kulcsainak változása határozza meg, valamint a fogyasztói árindex eltérése a GDP-deflátorától. Ezenfelül azt is érdemes megjegyezni, hogy az egyenlet a bérhányad definíciójából következő makrogazdasági azonosság, vagyis minden körülmények között fennáll. Gazdasági prosperitás idején éppen úgy érvényes, mint gazdasági válság közepette. Továbbá, az egyenlet akkor is érvényes, ha a bérek növekedését a statisztikák jelentős hibával mérik. Igaz, ebben az esetben a bérhányad viszont irracionális – mind az elmélettől, mind a historikus értékektől messze elrugaskodó – értéket vesz fel, ám éppen ez jelzi a makroközgazdászok számára azt, hogy a statisztikai adatokkal súlyos probléma van.

A bérnövekedés dekompozíciójához a (8) egyenlet szerint szükséges adatok rendelkezésre állnak: a termelékenységnövekedés, valamint a fogyasztói árindex és a GDP-deflátor értékei a statisztikákban megtalálhatók, a nemzeti számlákon alapuló Ameco adatbázis közli a tényezőáron számított kiigazított bérhányadot, a bérek

utáni munkáltatói járulékok változása pedig közismert. Az eredményeket a nemzeti számlás statisztikákban megjelenő bérnövekedés tekintetében a 2. táblázat mutatja.⁵

2. táblázat

A 2010–2020 közötti időszak bruttó reálbér-növekedésének dekompozíciója

Magyarázó változók	Magyarázó változók hatása (százalék)	A magyarázó változók hatása a teljes hatáshoz képest (százalék)
$\frac{dy}{dt}$ y	6	32,3
$\frac{dP_{GDP}/dt}{P_{GDP}} - \frac{dP_{CPI}/dt}{P_{CPI}}$	10,6	57,0
$\frac{d\lambda/dt}{\lambda}$	-4,2	-22,6
$\frac{d\tau/dt}{1+\tau}$	6,2	33,3
Összhatás = $\frac{d\bar{\omega}/dt}{\bar{\omega}}$	18,6	100

Forrás: KSH, Ameco.

Az elmúlt tíz évben – az ország gazdasági felzárkózására folyósított történelmi lépések EU-s támogatások mellett – a reálbérek növekedése éves átlagban meglehetősen alacsony, mindössze évi 1,7 százalék volt.⁶ Ráadásul – mint az a reálbér-növekedés dekompozíciójából kiderül – a tartós bérnövekedés alapját jelentő termelékenységnövekedés még ennek a szerény mértékű bérnövekedésnek is csak egy viszonylag csekély mértékét – hozzávetőlegesen az egyharmadát – magyarázza.

Meglepő módon a reálbérek növekedésének nagy részét – közel felét – a GDP-deflátor és a fogyasztói árindex eltérése tette lehetővé. A GDP-deflátor ugyanis a vizsgált időszakban 10,4 százalékkal nagyobb volt, mint a fogyasztói javak árindexe. Bár a két árindex ilyen nagyságrendű eltérése szokatlannak tűnhet – különösen annak tükrében, hogy az eltérés mindössze 3 százalékos volt a 2000–2010 közötti időszakban –, ám egyáltalán nem példa nélküli a nemzetközi gyakorlatban, noha hosszabb távon nyilván szorosan együtt kell mozogniuk. A bérhányad elmúlt tíz évben

⁵ Bármely mutatószám százalékos változásának összetevőkre bontása – a magyarázó változók logaritmusának idő szerinti deriválására alapozva – kevésbé pontos akkor, ha nagyobb mértékű változásokról van szó. Ezt a táblázatban alkalmazott kerekítéseknél figyelembe vettük. Továbbá, a járulékkulcs változásánál nem a NAV hivatalos szochokulcsát vettük figyelembe, hanem a nemzeti számlákban megjelenő munkáltatói járulékok/munkavállalói jövedelem hányadosból származó implicit járulékkulcsot. A kettő közötti eltérés azonban nem jelentős.

⁶ A vizsgált időszakban az egy főre jutó fogyasztási kiadások reálértékben évi 2,8 százalékkal növekedtek, ami lényegesen nagyobb mértékű, mint a fent jelzett bérnövekedés. Ám figyelembe kell venni azt is, hogy az elmúlt évtizedben a foglalkoztatottak száma dinamikusan bővült.

végbement csökkenése a bérnövekedést fékezte, és 4,2 százalékkal kisebb reálbért tett lehetővé a vizsgált időszak egészében. A bérek utáni járulékok változása számottevően befolyásolta a beralakulást (6,2 százalék), s a teljes növekmény kereken harmadát magyarázza. Ennek oka az, hogy a bérek után fizetett munkaadói járulékok jelentősen csökkentek, a 2010. évi 27 százalékról 2020 júliusára 15,5 százalékra.

Összességében arra juthatunk, hogy bár a reálbér-növekedés mértéke lényegesen meghaladta a termelékenység növekedését, ám a különbségre a bérnövekedést befolyásoló további tényezők vizsgálatával közgazdasági szempontból racionális magyarázat adható.

Természetesen joggal vehető fel a kérdés, hogy mi változna akkor, ha a bérváltozás dekompozíciója során a KSH nemzeti számlás adatai helyett – amelyen a fenti elemzés alapult – az intézményi munkaügyi statisztikákra támaszkodnánk, hiszen azok háromszor nagyobb bérnövekedést jeleznek, mint a nemzetiszámla-adatok.

Először is, mivel a (8) egyenlet minden körülmények között fennáll, ezért ha a reálbérek növekedési üteme nagyobb, akkor összességében pontosan ilyen mértékben kell emelkednie a bérnövekedést determináló változók értékének. Figyelembe véve azonban azt, hogy a munkáltatói járulékok változásának mértéke adott, továbbá az árindexek és a GDP/foglalkoztatottak növekedési üteme szintén adott, hiszen nincs okunk azt feltételezni, hogy a statisztikák ezeket jelentős pontatlansággal mérik, ezért az egyetlen lehetőségként az marad, hogy a bérhányad változásának kell igazodnia a bérnövekedés nagyobb üteméhez.

Mivel az intézményi munkaügyi statisztikák szerint a reálbérek 59 százalékkal növekedtek a nemzeti számlákban szereplő 19 százalék helyett, ezért a bérhányadnak 34 százalékkal (1,59/1,19) kellene emelkednie, vagyis a nemzeti számlákban 2020-ban szereplő 53,3 százalék helyett 71 százaléknak kellene lennie. Csakhogy ez az intézményi munkaügyi statisztikákból következő 71 százalékos bérhányad elképesztően magas. Messze meghaladná a régiós átlagot (58 százalék), az EU átlagát (62 százalék), és messze elszakadna a korábbi saját historikus átlagunktól is (57 százalék).

Továbbá, az intézményi munkaügyi statisztikákban megjelenő 59 százalékos reálbér-növekedés – a magyar gazdaság gyenge termelékenység-növekedéséből eredően – olyan következményekkel járna együtt, amelyek messze túlmutatnak azon, amit a közgazdasági racionalitás minimumára támaszkodva el lehetne fogadni. Ha ugyanis az intézményi munkaügyi statisztikában jelzett reálbér-növekedés a gazdaság egészét tekintve jól tükrözné a bérfolyamatokat, akkor – figyelembe véve, hogy a bérek növekedése adott GDP mellett a vállalati profitok csökkenésével ekvivalens – ez egyúttal a következőket is jelentené.

– Mivel a bérhányad és profithányad értéke egy, ezért Magyarország világviszonylatban azon néhány ország közé tartozna, ahol a vállalkozások profitja [ami a nemzeti számlákban használatos módszertanban az amortizációt is magában foglaló úgynevezett működési eredmény (*operating surplus*)] olyan kicsi, hogy nem éri el a tényező-költségen számított GDP 30 százalékát.

– A vállalkozások reálértéken számított profitja 2020-ban (vagy akár a koronavírus-járvány előtti évben, 2019-ben) mintegy 25 százalékkal kisebb lenne, mint tíz évvel korábban.

– A vállalkozásoknak a költségeikhez viszonyított nyeresége – azaz a haszonkulcs vagy árrés, amelyet a vállalkozások alkalmaznak – napjainkban kevesebb mint harmada lenne a tíz évvel ezelőtti mértéknek. (Az árrés 30 százalék volt 2010-ben, és mindössze 9 százalék lenne az intézményi munkaügyi statisztika által jelzett bérnövekedés mellett 2020-ban.)

A fenti közgazdasági kontrollváltozókat szem előtt tartva nemcsak azt mondhatjuk, hogy az intézményi munkaügyi statisztikákban jelzett 59 százalékos reálbérnövekedés semmiképpen sem tükrözheti a hazai bérfolyamatokat, hanem egyúttal azt a következtetést is levonhatjuk, hogy az elmúlt tíz év valós bérnövekedése ennek a mértéknek még csak a közelében sem lehet. A továbbiakban az intézményi munkaügyi statisztikák és a nemzeti számlák bérstatisztikái között fennálló eltérést más szempontból is megvizsgáljuk, de előtte a munkáltatói járulékok csökkentésének néhány makrogazdasági következményét vesszük szemügyre.

Bérnövekedés és munkáltatói járulékok

A reálbér-növekedés forrásainak dekompozíciójakor láttuk, hogy Magyarországon a reálbérek növekedése az elmúlt tíz évben jelentős mértékben elszakadt a termelékenység alakulásától. A termelékenységtől elszakadó reálbér-növekedés mindig a nemzeti jövedelem (a társadalmi össztermék) újraelosztásával, a jövedelmi arányok változásával jár együtt.⁷ Mivel a makroökómia világában nem keletkezik jövedelem a semmiből, ezért ha a reálbérek növekedésének mértéke meghaladja a termelékenység növekedési ütemét, az mindig más gazdasági szereplők rovására, illetve más társadalmi csoportok sérelmére történik abban az értelemben, hogy ezeknek a csoportoknak a részesedése a nemzeti össztermékből csökken. Az ilyen jellegű jövedelmi átrendezések egy része azonban egyáltalán nem okoz problémát. Például a vállalati profitek csökkenése a bérek javára (a bérhányad növekedése) a feszesség váló munkaerőpiac nemcsak természetes, hanem egyúttal öröndetes velejárója is.

Ha azonban a bérek termelékenységtől történő elszakadását az egészségügyi és nyugdíjkiadások forrását képező munkáltatói járulékok jelentős csökkenése idézi elő – és mint láttuk, nálunk ez a reálbérek 6-7 százalékos növekedését tette lehetővé –, akkor a jövedelmi átrendeződés az egészségügy, a nyugdíjas-társadalom és más közfeladatok ellátásának rovására történik, ami súlyos társadalmi feszültségeket idézhet elő a közszférában. Mivel a járulékcsoökkentés – mint azt látni fogjuk – elsősorban a nyugdíjak és egyéb járandóságok alakulására volt a legnagyobb hatással, ezért a továbbiakban döntően erre a területre fordítjuk a figyelmünket.

A nyugdíjak alakulásának tekintetében először is azt érdemes megjegyezni, hogy az úgynevezett svájci indexálást – amely a nyugdíjak emelését az infláció és

⁷ Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a fenti kontextusban a reálbéreken a GDP-deflátorral számított reálbéreket értjük. A fogyasztói árindekszel számított reálbérek esetén a reálbérek eltérhetnek a termelékenység változásától még akkor is, ha a relatív jövedelmi viszonyok változatlanok, amint azt a bérnövekedés dekompozíciója mutatja.

a bérnövekedés súlyozott átlagaként határozza meg – a globális pénzpiaci válság következtében 2009-ben felfüggesztették, majd 2011-ben véglegesen megszüntették. Az új szisztémában a svájci indexálás helyett inflációkövető nyugdíjmelésre, a nyugdíjak reálértékének megőrzésére kerül sor. Egy ilyen rendszerben – miközben a már nyugdíjban lévők már csak a nyugdíjuk reálértékének megőrzésére számíthatnak – az átlagnyugdíjak reálértéke mégis változni fog. Ennek az a magyarázata, hogy a nyugdíjrendszerbe újonnan belépők járulékalapját képező reálbérek eltérnek attól, mint amilyen járulékalappal a rendszert (az elhalálozás miatt) elhagyók rendelkeztek. Az átlagnyugdíjak reálértéke ezért még a pusztán az inflációhoz igazodó nyugdíjmelés esetén is változni fog, s a kérdés nyilván az, hogy mennyivel.

Legyen L_T a T -edik időpontban (legrégebben) nyugdíjba vonulók száma és n a népesség növekedési üteme. A T -edik időpontban nyugdíjba vonuló korosztály kezdő nyugdíja – amelynek reálértéke a nyugdíjas években az inflációkövető nyugdíjrendszer következtében már nem változik – a bruttó reálbér $(\bar{\omega}_T)$ τ százaléka, azaz $\tau\bar{\omega}_T$. A nyugdíjban töltött évek száma j , a bruttó reálbérek pedig évi g ütemben növekednek.

Ekkor a fentiek alapján a $T + i$ -edik évben nyugdíjba vonuló korosztály összes nyugdíjának reálértéke (R_{T+i}):

$$R_{T+i} = L_T e^{ni} \tau \bar{\omega}_T e^{gi}. \quad (9)$$

Az átlagnyugdíj reálértéke (Z) az egyes korosztályok nyugdíja összegének, valamint a nyugdíjasok számának hányadosa, azaz:

$$Z = \frac{\int_T^{T+j} L_T e^{n(s-T)} \tau \bar{\omega}_T e^{g(s-T)} ds}{\int_T^{T+j} L_T e^{n(s-T)} ds}. \quad (10)$$

(A jelölésbeli zavarok elkerülése érdekében az integrálban az időt s -sel jelöltük.)

Az átlagnyugdíj változását a (11) egyenlettel fejezhetjük ki:

$$\frac{dZ}{dT} = \frac{d}{dT} \left[\frac{\int_T^{T+j} L_T e^{n(s-T)} \tau \bar{\omega}_T e^{g(s-T)} ds}{\int_T^{T+j} L_T e^{n(s-T)} ds} \right]. \quad (11)$$

A deriválás és az integrálás elvégzése után a (11) és a (10) hányadosaként az átlagos nyugdíj reálértékének növekedési ütemére a következőket kapjuk:

$$\frac{dZ/dT}{Z} = g. \quad (12)$$

A (12) alapján az átlagnyugdíjak reálértékének növekedése – egy olyan nyugdíjrendszerben, amely a már nyugdíjban lévőknek a nyugdíjuk reálértékének megőrzését biztosítja – a reálbér-növekedés mértékével egyezik meg. Más szóval, az átlagnyugdíj/átlagbér hányados konstans, függetlenül attól, hogy eközben a népesség milyen ütemben változik.

A (12) egyenletnek a magyarországi bérfolyamatok tisztázása szempontjából fontos jelentősége van: mivel az egyenlet szerint a nyugdíjak reálértékének növekedése meg egyezik a reálbérek növekedési ütemével, ezért – figyelembe véve, hogy a nyugdíjak

megállapításához szolgáló úgynevezett valorizációs szorzó az intézményi munkaügyi statisztikákból számított bérnövekedést veszi alapul – a mutató egyfajta kontrollváltozóként is használható az intézményi munkaügyi bért statisztikák értékelésére.

Mindezt szem előtt tartva nézzük a nyugdíjak, a nyugdíjszerű kifizetések, illetve az ellátottak számának alakulását az elmúlt tíz évben (3. táblázat).⁸

3. táblázat

A nyugdíjak (egyéb járandóságok), valamint az ellátásban részesülők számának alakulása Magyarországon, 2010–2020

	Az ellátásban részesülők átlagos létszáma (ezer fő)	Az ellátásban részesülők a népesség százalékában	Egy ellátottra jutó havi nominális összeg (forint)	Az ellátásokra fordított kiadás (milliárd forint)	Az ellátásokra fordított kiadás a GDP százalékában
2010	2937	29,3	86 361	3043,8	11,1
2011	2901	29,1	91 292	3177,7	11,1
2012	2890	29,1	96 600	3349,7	11,6
2013	2829	28,6	102 198	3469,3	11,5
2014	2755	27,9	105 197	3478,3	10,6
2015	2690	27,3	108 518	3502,4	10,0
2016	2640	26,9	111 535	3533,5	9,8
2017	2606	26,6	115 083	3598,5	9,2
2018	2584	26,4	120 910	3749,8	8,7
2019	2557	26,2	126 723	3888,6	8,2
2020	2544	26,1	133 447	4074,3	8,6

Forrás: KSH.

A vizsgált időszakban az egy főre jutó nyugdíjak, járadékok és egyéb ellátások (a továbbiakban egyszerűen csak nyugdíjak) nominálisan 54,5 százalékkal emelkedtek, míg reálértékben, fogyasztói árindexszel számolva 22,2 százalékkal. A nyugdíjak reálértékének ez a 22,2 százalékos növekedése azonban messze elmarad az intézményi munkaügyi statisztikákban jelzett 59 százalékos növekedéstől, noha a fent bemutatott dinamikai összefüggésekből következően annak közelében kellene lennie. Más szóval, a nyugdíjak alakulásával kapcsolatosan ugyanarra a következtetésre juthatunk, mint korábban más kontrollváltozók (a bérhányad,

⁸ A nyugdíjfolyamatok értékelését tulajdonképpen az elmúlt tíz év helyett az átlagosan nyugdíjban töltött évek számára támaszkodva kellene vizsgálni (17 év), hiszen a (9)–(11) egyenletek ezen alapulnak. Ez azonban két ok miatt sem lehetséges. Egyfelől, 2009-ben a 13. havi nyugdíjat a pénzügyi válság miatt megszüntették, ami nehezíti az adatok összehasonlíthatóságát. Másfelől, 2009 előtt svájci indexálás volt Magyarországon, ami tovább bonyolítja a helyzetet. Bár a (12) egyenlet svájci indexálás esetén is érvényes, de az átlagnyugdíj/átlagbér hányados 9–12 százalékkal magasabb. Ezeknek a problémáknak a részletes tárgyalását azonban mellőzzük, mert az itt tárgyalt összefüggéseket csak árnyalná, s a lényeges következtetéseket nem változtatná meg.

a vállalatok reálprofitja, illetve az alkalmazott árrés nagysága) vizsgálatával: a reálbérek valós növekedése az intézményi munkaügyi statisztikákban jelzett 59 százaléknak még csak a közelében sem lehet.

A bérfolyamatok és a nyugdíjak kapcsolatának vizsgálata során az eddigieken túlmenően figyelembe kell vennünk azt is, hogy a vizsgált időszakban az ellátottak száma drasztikusan csökkent, 13,4 százalékkal (egyebek mellett a nyugdíjkorhatár növelésének, a korhatár előtti nyugdíjba vonulás szigorításának, a rokkantsági ellátások lefaragásának köszönhetően), s a csökkenés messze nagyobb mértékű, mint azt az ország demográfiai folyamatai, illetve a nyugdíjban töltött évek száma (ami az EU-országok tekintetében az egyik legkevesebb) indokolná. Ennek – valamint a svájci indexálás megszüntetésének – következtében a kifizetett nyugdíjak teljes összege reálértéken (fogyasztói árindexszel számolva) 2020-ban 2010-hez képest mindössze 5,9 százalékkal volt nagyobb, GDP-deflátorral számítva pedig 4,9 százalékkal kisebb. Más szóval, GDP-deflátorral számolva Magyarország reálértékben kevesebbet költött nyugdíjakra és nyugdíjjellegű ellátásokra 2020-ban, mint 2010-ben. Így aztán nem meglepő, hogy a nyugdíjra fordított kiadások GDP-n belüli részaránya jelentősen visszaesett, a 2010. évi 11,1 százalékról 2020-ban 8,6 százalékra, és jóval az EU-országok átlaga alatt van (EC [2021]).

A munkaadók által fizetett járulékok csökkentése az egészségügyet kevésbé sújtotta a nyugdíjrendszerhez képest. Bár az állami egészségügyi kiadások GDP-hez viszonyított aránya szintén csökkent (5 százalékról 4,6 százalékra), ám a változás mértéke szerény, s messze elmarad a nyugdíjrendszerben végbement csökkenéstől.

Mindent összevetve arra juthatunk, hogy a munkaadók által fizetett szociális hozzájárulási adó csökkentése következtében bekövetkező béremelés forrását nem a gazdaság jobb teljesítménye, hanem a nyugdíjasok és az egészségügy relatív jövedelmi helyzetének romlása, illetve – mivel a társadalombiztosítási alapok egyre nagyobb támogatásra szorulnak rá a központi költségvetésből – más állami közfeladatok leépítése teremtette meg. A járulékcsökkenésen alapuló bérnövekedés nem a gazdaság nagyobb jövedelemtermelő képességén alapul, hanem alapvetően a közfeladatok leépítését transzformálja magasabb bérekre.⁹

Bérstatisztikák és a gazdaság fehéredése

Az eddigi eredményeket összefoglalva arra jutottunk, hogy az intézményi munkaügyi statisztikákban az elmúlt évtized egészére jelzett 59 százalékos bérnövekedés a magyarországi valós reálbér-növekedésnek a közelében sem lehet. Ezt a fontos következtetést

⁹ Persze felvethető, hogy az alacsonyabb járulékok – vagy általában a kisebb adók – különböző csatornákon keresztül javítják az ország versenyképességét, s hosszabb távon nagyobb gazdasági növekedést idéznek elő, aminek természetesen kedvező hatása van a társadalmi jólétre. Kiváló példa erre az úgynevezett torzító adók hatásának bemutatása a Ramsey–Cass–Coopmans-féle neoklasszikus növekedési modellben (Mankiw [2000]). A bőséges empirikus szakirodalom azonban messze nem szolgál robusztus támogatással az adók mértékének és a gazdaság növekedésének fenti kapcsolatát illetően. (Lásd például Hope–Limberg [2020], Nyasha–Odhiambo [2019].)

a vizsgált kontrollváltozók – a bérhányad, a vállalati szektor profitjának reálértéke, a vállalkozások által alkalmazott árrés, illetve az átlagnyugdíjak alakulása – kivétel nélkül nagyon határozottan és nagyon egyértelműen alátámasztják.

Mindez persze nyitva hagyja a kérdést, hogy a bérnövekedés tekintetében miért esett szét az összhang az intézményi munkaügyi és a nemzeti számlás bérstatisztikák között az elmúlt évtizedben, miközben korábban (2000–2010 között) gyakorlatilag elhanyagolható eltérés volt közöttük.

Bár ennek megválaszolása alapvetően a statisztikusok hatáskörébe tartozik, ám ennek ellenére a hazai közgazdasági szakirodalomban a probléma megoldását jelentősen előmozdító elemzést nyújt a témáról *Köllő és szerzőtársai* [2020]. A szerzők szerint egy lehetséges magyarázat az intézményi munkaügyi statisztika és a nemzeti számlás bérstatisztikák közötti eltérésre az, hogy a reálbérek lényegesen kisebb ütemben nőttek az intézményi munkaügyi statisztika által nem megfigyelt szektorban (alapvetően az öt fő alatti vállalkozásoknál), mint a megfigyelt szektorban. Ez az eshetőség valóban fennállhat, ám a problémát alapvetően nem oldja meg. Ugyanis ha azt feltételezzük, hogy az intézményi munkaügyi statisztika által nem megfigyelt szektorban – ami a foglalkoztatottak nagyjából harmadát fedi le – például feleakkora bérnövekedés következett be (29,5 százalék), mint a megfigyelt szektorban (59 százalék), akkor a gazdaság egészében 49 százalékos átlagos bérnövekedésnek kellett volna történnie, ami még mindig jelentősen elmarad a nemzeti számlákban megjelenő 19 százaléktól. További magyarázatként szolgálhat a szerzők szerint az intézményi munkaügyi statisztika és a nemzeti számlás adatok közötti eltérés megértésére a gazdaság fehéredése. Vagyis az, hogy a korábban eltitkolt, illetve feketegazdasághoz tartozó jövedelmek – a szigorúbb NAV-ellenőrzések, a pénztárgépek NAV-hoz történő bekötése stb. következtében – hivatalossá válnak, így azok megjelennek az intézményi munkaügyi statisztikákban. A gazdaság fehéredéséből származó bérnövekedés azonban nem érinti a nemzeti számlás statisztikában megjelenő béreket, ugyanis a nemzeti számlákba – amelyek a GDP felhasználási és jövedelmi oldalának egyezőségén alapulnak – a feketegazdaságban keletkezett jövedelmek már eleve bele vannak becsülve. A gazdaság fehéredésének következménye ezért pusztán csak átcsoportosítást jelent a gazdaság megfigyelt és nem megfigyelt egységei között, ami a nemzeti számlás reálbérek növekedési ütemére viszont nincs hatással.

A nemzeti számlás és az intézményi munkaügyi bérstatisztikák közötti eltérés megértését illetően mérföldkőnek tekinthető a KSH munkatársainak közelmúltban megjelent írása (*Janák–Szóké né Boross* [2022]). A szerzők fő megállapítása az, hogy mind az intézményi munkaügyi, mind a nemzeti számlás statisztikák helyesek, a markáns eltérést pedig alapvetően a gazdaság fehéredése magyarázza:

„A keresetstatisztika ennél [vagyis a nemzeti számlás adatoknál – *D. I.*] nagyobb mértékű, főként a fehéredésnek köszönhető növekedése a nemzeti számlákban a megfigyelt és nem megfigyelt gazdaság közti átcsoportosításként jelenik meg, ami nincs hatással a növekedési ütemre.” (*Janák–Szóké né Boross* [2022] 2. o.)

A KSH szakértőinek ez az állásfoglalása – ami tulajdonképpen megegyezik *Köllő és szerzőtársai* [2020] véleményével – a hazai bérfolyamatok közgazdasági értékelését tekintve megrázó következtetések levonását teszi lehetővé.

1. Először is, ha az intézményi munkaügyi statisztika 59 százalékos és a nemzeti számlák 19 százalékot jelző bért statisztikája egyaránt helyes, akkor az csak és kizárólag úgy lehetséges, hogy a két mutató közgazdasági tartalma nem ugyanaz. Vagyis az intézményi munkaügyi statisztika az elmúlt tíz év egészét tekintve nem a gazdaság egészében bekövetkezett valós bérnövekedést reprezentálja, hanem azt a bérnövekedést, amelyet a gazdaság fehéredése és a valós bér folyamatok együttesen idéztek elő az intézményi munkaügyi statisztika által megfigyelt szektorban. Ebből következően az elmúlt tíz évet tekintve a gazdaság egészének bér folyamatait kizárólag a nemzeti számlás bért statisztikák jellemzik autentikusan.¹⁰

2. Az e tanulmányban vizsgált kontrollváltozóknak az a jelzése, hogy a valós bérnövekedés az intézményi munkaügyi bért statisztikához nem állhat közel, a gazdaság fehéredését hangsúlyozó KSH-véleménnyel teljesen összhangban van. Ezt szem előtt tartva a közgazdasági kontrollváltozók teljesítményét értékelve messzemenően egyetérthetünk Blanchard [2008] – bár más kontextusban elhíresült – mondásával, amely szerint „*a makroökómia állapota kiváló*” (*The state of Macro is good*). A termelékenység és a reálbérek valós növekedése között ugyanis nem az intézményi munkaügyi statisztikák által jelzett 53 százalékpontos, hanem a nemzeti számlás statisztikákból következő, mindössze 13 százalékpontos rés tátong. Ez utóbbi, lényegesen kisebb eltérésre azonban – mint azt láthattuk – a béreket befolyásoló egyéb változókkal racionális magyarázat adható.

3. Az intézményi munkaügyi bért statisztika jelenleg a nemzetgazdaság egészének folyamatait reprezentáló alapmutató. Az intézményi munkaügyi adatok képezik a *headline* adatokat a bér folyamatok értékelésekor, és alapjául szolgálnak a nyugdíjak megállapításához szükséges valorizációs szorzóknak. Továbbá a minimálbérek és a garantált bérminimum meghatározásában, valamint a munkaadók és munkavállalók közötti kollektív bértárgyalásokban is fontos szerepet játszanak. Ha viszont az elmúlt tíz év vonatkozásában az intézményi munkaügyi statisztika – a gazdaság fehéredéséből következően – elvesztette alapmutató jellegét, akkor ez súlyos piaci torzulásokat idéz elő azokon a területeken, amelyekre az intézményi munkaügyi statisztikáknak közvetlen vagy akár közvetett befolyásuk van. Ezeknek a torzító hatásoknak az alapos vizsgálata azonban messze túl van e tanulmány keretein, s a közeljövő kutatásainak tárgyát képezi.

A következőkben a hazai bérnövekedést nemzetközi kitekintésben vizsgáljuk, alapvetően a közvetlen régiós versenytársainkra helyezve a hangsúlyt, s a tények tükrében a gazdasági felzárkózás rövid értékelésére is sort kerítünk.

¹⁰ Ebben a rendkívül fontos kérdésben hasonló következtetésre jut a Köllő–Oblath–Scharle szerzőhármas is:

„Ezért megalapozatlannak tartjuk az intézményi statisztika nettó reálkereseti indikátorát a nemzetgazdaság egészének folyamatait tükröző alapmutatóként kezelni, ahogyan azt a KSH jelenleg teszi.” (Köllő és szerzőtársai [2020] 50. o.)

Bérnövekedés és bérfelzárkózás nemzetközi kitekintésben

A hazai bérfolyamatok vizsgálata után a bérfelzárkózás kérdését érdemes nemzetközi viszonylatban – közvetlen régiós versenytársainkat tekintve – is szemügyre venni.

Bár a nemzetközi statisztikákban a bruttó bérek és a bérek után fizetett munkáltatói járulékok (*employers' social contributions*) egyaránt rendelkezésre állnak, ám ennek ellenére az összehasonlítást nem a bruttó bérek, hanem a munkából származó teljes jövedelem (tehát a bruttó bérek és a bérek utáni munkáltatói járulékok összege), az úgynevezett szuperbruttó bérek tekintetében érdemes elvégezni. Ennek alapvetően két fontos oka van.

Egyfelől – mint azt korábban láttuk –, a bérek utáni járulékok csökkentése a bruttó reálbérek növekedését eredményezi ugyan, ám ez más társadalmi csoportok sérelmére, illetve a közfeladatok ellátásának rovására történik, vagyis a gazdaság egészét tekintve a jövedelmi viszonyok átrendezésével jár együtt. Viszont a járulékok és a bruttó bérek közötti arányok változása a szuperbruttó bérek növekedési ütemét nem érinti, ezért ez utóbbi indikátor jobban megfelel a bér-, illetve jövedelmi folyamatok nemzetközi szinten történő összehasonlítására.

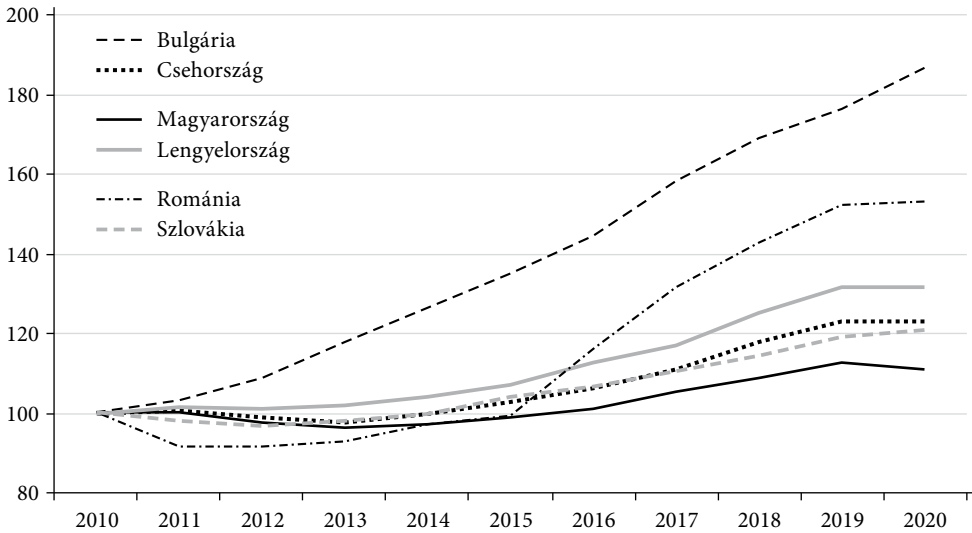
Másfelől, néhány országban az adórendszer átalakítása során átrendeződtek a bruttó bérek és munkáltatói járulékok közötti arányok. 2018-ban Romániában például ötödére csökkentették a bérek után fizetendő munkaadói járulékokat, s közel hasonló mértékben növelték meg a munkavállalók által fizetett társadalombiztosítási járulékokat. Ennek következtében a román bruttó reálbérek egyetlen év alatt (2018-ban) 30 százalékkal növekedtek, miközben az adórendszer ilyen típusú átalakítása a szuperbruttó bérek (vagy akár a nettó bérek) növekedési ütemére nincs hatással. Mindezen problémákra tekintettel a nemzetközi összehasonlítás során félrevezető lenne a bruttó bérek alakulását vizsgálni, s közgazdasági szempontból kizárólag a szuperbruttó bérek összehasonlítása indokolt.

Mindezt szem előtt tartva a 4. ábra a szuperbruttó reálbérek növekedését mutatja 2010–2020 között a legfontosabb régiós versenytársainknál.

A szuperbruttó béreket tekintve a 4. ábra adatai alapján a magyar gazdaságban az elmúlt tíz évben a reálbérek növekedése mindössze 11,2 százalék volt, azaz éves átlagban kereken egy százalékra rúgott. Ezzel a teljesítménnyel sajnos a régió sereghajtója vagyunk, s még az utánunk következő Csehország és Szlovákia is kétszer ekkora növekedési ütemet produkált. Ugyanakkor Bulgária és Románia bérfelzárkózás tekintetében – a régió többi országát messze maga mögé utasítva – valóságos gazdasági csodát vitt végbe, hiszen a reálbérek 77 százalékkal, illetve 53 százalékkal növekedtek. A reálbérek markáns növekedését mindkét országban a termelékenység gyors növekedése tette lehetővé, de emellett a GDP-deflátor és a fogyasztói árindex eltérése (21 százalék, illetve 17 százalék) is fontos szerepet játszott a bérek kiugró növekedésében. Bulgáriában ezenfelül a bérhányad számottevő emelkedése (19 százalék) is lényeges oka volt a magas bérnövekedésnek. A bérhányad növekedése Bulgárián kívül még Szlovákiában volt jelentős (szintén 19 százalék), de ehhez hozzá kell tenni, hogy a szlovák bérhányad rendkívül alacsony (mindössze 48 százalék) volt egy évtizeddel ezelőtt, így a bekövetkezett számottevő növekedése is csak a régiós átlag elérését jelenti.

4. ábra

A szuperbruttó reálbérek változása néhány kelet-közép-európai országban (CPI: 2010 = 100)

Forrás: Eurostat.

A magyar gazdaságban végbement – s régiós összehasonlításban inkább szerénynek mondható – bérnövekedés alapvetően a rendkívül gyenge termelékenységnövekedésre vezethető vissza. A bérfelzárkózást illetően a három legjobban teljesítő országban – Bulgária, Románia, Lengyelország – a termelékenység növekedése kivétel nélkül gyors volt (rendre 26, 39, illetve 25 százalék), szemben a hazai gazdaság 6 százalékos teljesítményével.

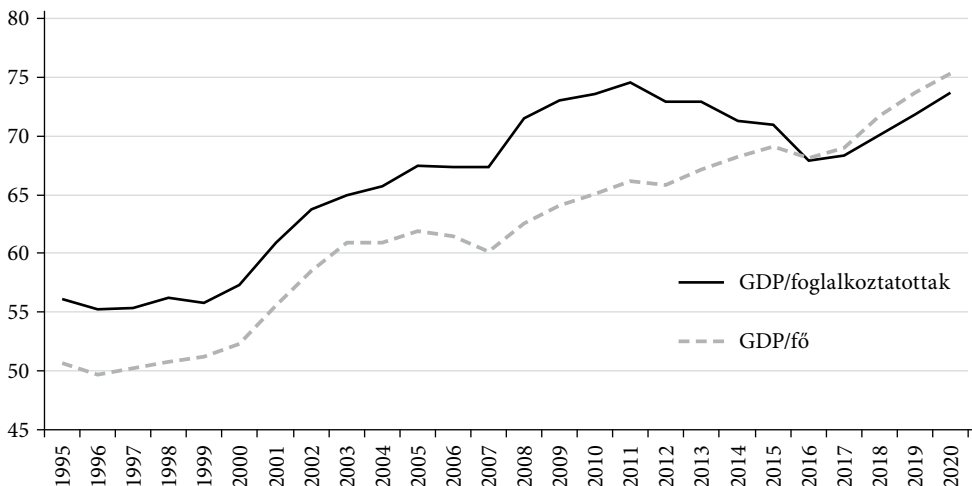
Végezetül a bérfelzárkózás kérdését érdemes szélesebb kontextusban, hosszabb időszak tekintetében, az országban keletkezett összes jövedelem vonatkozásában, valamint a teljes EU viszonylatában is szemügyre venni (5. ábra).

Az 5. ábrával kapcsolatosan először is azt érdemes megjegyezni, hogy a gazdasági felzárkózás fenti két indikátora – az egy főre, illetve egy foglalkoztatottra jutó GDP alakulása az EU28 átlagához viszonyítva – szorosan együtt mozog akkor, ha a munkanélküliségi, illetve az aktivitási rátában nincs érdemi változás. Ebben az esetben a foglalkoztatottak száma és a teljes népesség ugyanolyan ütemben növekszik, a két mutató közül bármelyik alkalmas a gazdasági felzárkózás vizsgálatára. Tulajdonképpen ezt láthatjuk az 1997–2010 közötti időszakban, hiszen Magyarország relatív jövedelmi pozíciója az EU-országokhoz képest 18 százalékponttal javult az egyik, 15 százalékponttal a másik indikátor szerint.

Az elmúlt évtizedben azonban a helyzet alapvetően megváltozott. A GDP/foglalkoztatottak tekintetében a gazdasági felzárkózás teljesen leállt, s 2020-ban éppen úgy az EU-átlag 74 százalékán álltunk, mint tíz évvel korábban. Az egy főre jutó jövedelmek tekintetében viszont a gazdasági felzárkózás töretlenül folytatódott, s a 2010-es 65 százalékról az EU-átlag 75 százalékára zárkóztunk fel 2020-ra. Az egy főre jutó jövedelmekben végbement felzárkózást a munkanélküliségi ráta csökkenése és az

5. ábra

Az egy főre és egy foglalkoztatottra jutó GDP alakulása Magyarországon az EU28-átlaghoz viszonyítva (EU28 = 100, PPP)

Forrás: Ameco.

aktivitási ráta számottevő növekedése idézte elő, vagyis a gazdaság extenzív növekedési pályán haladt.

Az extenzív pályára alapozó gazdasági felzárkózásnak azonban szigorú korlátjai vannak, hiszen mind a munkanélküliségi ráta csökkentésének, mind az aktivitási ráta emelkedésének megvannak a maga határai, ezek a tényezők tartós felzárkózást semmiképpen sem idézhetnek elő. Másképp fogalmazva, a hosszabb távú felzárkózás tekintetében a fenti tényezőknek csak szinthatása (*level effect*) s nem pedig ütemhatása (*growth effect*) van. Ebből következően a gazdasági felzárkózás alakulása az egy főre jutó GDP vonatkozásában előbb-utóbb visszatér ahhoz az ütemhez, ami az egy foglalkoztatottra jutó jövedelmek alakulásán alapuló felzárkózási pályát jellemzi.

Ez utóbbit illetően viszont éppen az láttuk, hogy a gazdasági felzárkózás 2010–2020 között elakadt, s a hazai bérfolyamatok alakulásában pontosan ennek a következményei köszönnek vissza.¹¹

Záró megjegyzések

Tanulmányunkban a hazai bérfelzárkózás folyamatait vizsgáltuk, s arra az elmúlt tíz évben kialakult rejtélyre igyekeztünk közgazdasági magyarázatot találni, amely a magyar gazdaság szerény termelékenysége és a kimagasló bérnövekedési üteme

¹¹ A hazai bérfolyamatokat elemezve hasonló következtetésre jut egy másik tanulmány is: „Bérnövekedésünk dinamikája nemzetközi összehasonlításban gyenge, a magyar bérek még a kelet-európai régiókn belül is lemaradásban vannak.” (Artner és szerzőtársai [2019] 15. o.) Györfly [2018] szerint sem történt meg a bérkonvergencia Magyarországon az elmúlt tíz évben.

között jött létre. Az elemzés fontos mérőköve volt annak bemutatása, hogy az intézményi munkaügyi és a nemzeti számlás bértaszitkák között korábban stabilan fennálló konzisztencia 2010-től kezdődően szétesett, s az intézményi statisztikák közel háromszor nagyobb bérnövekedést jeleznek, mint a nemzeti számlás adatok. Az egyes bértaszitkákban mutatkozó eltérések és a valós bérfolyamatok feltárása szempontjából fontos szerep hárult a kontrollváltozók bevonására, amelyek egyöntetűen azt mutatták, hogy a valós bérnövekedés az intézményi munkaügyi statisztikában jelzett 59 százalékknak a közelében sem lehet, s az egyes bértaszitkák közötti eltérést alapvetően a gazdaság fehéredése magyarázza.

A magyar bérnövekedés kuriózuma azonban nemcsak az, hogy a valós bérnövekedés lényegesen kisebb a gazdasági híradások *headline* adatait képező, az intézményi munkaügyi statisztikákban közölnél, hanem ezen túlmenően az is, hogy még ennek a lényegesen alacsonyabb bérnövekedési ütemnek is a jelentős részét (mintegy kétharmadát) olyan tényezők magyarázzák (a fogyasztói árindex és a GDP-deflátor eltérése, munkaadói járulékok csökkentése), amelyek tartós bérnövekedést semmiképpen sem idézhetnek elő.

A probléma gyökere az, hogy a bérfelzárkózás fundamentumát jelentő termelékenység-növekedés rendkívül gyenge volt Magyarországon az elmúlt évtizedben, s az EU-hoz történő gazdasági felzárkózás az egy foglalkoztatottra jutó jövedelmek tekintetében pedig teljesen leállt. Egy gazdasági felzárkózásban elakadt országban pedig bérfelzárkózást remélni nem több mint pusztá illúzió.

Hivatkozások

- ACEMOGLU, D. [2009]: Introduction to Modern Economic Growth. Princeton University Press, New Jersey.
- ANZOATEGUI, D.–COMIN, D.–GERTLER, M.–MARTINEZ, J. [2019]: Endogenous Technology Adoption and R&D as Sources of Business Cycle Persistence. *American Economic Journal: Macroeconomics*, Vol. 11. No. 3. 67–110. o. <https://doi.org/10.1257/mac.20170269>.
- ARTNER ANNAMÁRIA–SŐREG ÁDÁM–SŐREG KRISZTINA [2019]: Bérfelzárkózás Magyarországon: hipotézis vagy jól működő stratégia? *Munkaügyi Szemle*, 62. évf. 5. sz. 2–15. o.
- BARRO, R. J.–SALA-I-MARTIN, X. [2004]: *Economic Growth*. 2. kiadás, McGraw-Hill, New York.
- BEKE KÁROLY–MADÁR ISTVÁN [2018]: A világhírű közgazdász szerint ez nem kereskedelmi háború, inkább egy játszma. *Portfolio.hu*, március 23. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20180323/exkluziv-a-vilaghuru-kozgazdasz-szerint-ez-nem-kereskedelmi-haboru-inkabb-egy-jatszma-280110>.
- BLANCHARD, O. [2008]: The state of Macro. NBER Working Paper, 14259, <http://www.nber.org/papers/w14259>.
- CŒURÉ, B. [2018]: Scars that never were? Potential output and slack after the crisis. Speech by Benoît Cœuré, Member of the Executive Board of the ECB. CEPII 40th Anniversary Conference, Párizs, április 12. <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2018/html/ecb.sp180412.en.html>.
- CUDRE, S.–BUGHIN, J.–KRISHNAN, M.–MISCHKE, J.–MANYIKA, J.–WOETZEL, J. [2018]: A new look at the declining labour share of income in the United States. McKinsey Global Institute, Discussion Paper, május 22. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/a-new-look-at-the-declining-labor-share-of-income-in-the-united-states>.

- DEDÁK ISTVÁN [2022]: Bérstatisztikák Magyarországon: sírjunk vagy ne vessünk? Portfolio.hu, január 25. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20220125/berstatisztikak-magyarorszagon-sirjunk-vagy-nevessunk-522281>.
- DEDÁK ISTVÁN–DOMBI ÁKOS [2009]: Konvergencia és növekedési ütem. *Közgazdasági Szemle*, 56. évf. 1. sz. 19–45. o.
- EC [2021]: The 2021 Ageing Report. Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019–2070). European Commission, Economic and Financial Affairs Institutional Paper, 148, május, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/ip148_en.pdf.
- GYÖRFFY DÓRA [2018]: A bérkonvergencia délibábja. *Külgazdaság*, 62. évf. 9–10. sz. 30–37. o.
- HOPE, D.–LIMBERG, J. [2020]: The economic consequences of major tax cuts for the rich. International Inequalities Institute, Working Papers, No. 55. London School of Economics and Political Science, London.
- ISLAM, N. [2003]: What Have We Learnt from the Convergence Debate? *Journal of Economic Survey*, Vol. 17. No. 3. 309–362. o. <https://doi.org/10.1111/1467-6419.00197>.
- JANÁK KATALIN–SZÖKÉNÉ BOROSS ZSUZSANNA [2022]: Lássunk tisztán a bérstatisztika kérdésében! Portfolio.hu, február 2. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20220202/ksh-lassunk-tisztan-a-berstatisztika-kerdeseben-524065>.
- KÓNYA ISTVÁN–KREKÓ JUDIT–OBLATH GÁBOR [2021]: A bérhányad alakulása Magyarországon és Európában. *Közgazdasági Szemle*, 68. évf. 10. sz. 1021–1054. o. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2021.10.1021>.
- KÖLLŐ JÁNOS–OBLATH GÁBOR–SCHARLE ÁGOTA [2020]: Munkaerőpiaci helyzet a járvány kitörése előtt. *Munkaerőpiaci tükör*, 2020. ELKH Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest, 37–54. o. http://real.mtak.hu/136451/1/mt_2020_hun_37-54.pdf.
- LOSONCZ MIKLÓS [2018]: A bérfelzárkózás néhány európai uniós és közgazdasági szempontja. *Külgazdaság*, 62. évf. 9–10. sz. 478–496. o. <https://doi.org/10.18414/ksz.2019.5.478>.
- MANKIW, N. G. [1995]: The Growth of Nations. *Brookings Papers of Economic Activity*, Vol. 1995. No. 1. 275–326. o.
- MANKIW, N. G. [2000]: The Savers-Spenders Theory of Fiscal Policy. *American Economic Review*, Vol. 90. No. 2. 120–125. o. <https://doi.org/10.1257/aer.90.2.120>.
- MANKIW, N. G.–ROMER, D.–WEIL, D. N. [1992]: A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107. No. 2. 407–437. o. <https://doi.org/10.2307/2118477>.
- MNB [2018]: Növekedési jelentés, november. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/novekedesi-jelentes/2018-11-08-novekedesi-jelentes-2018-november>.
- NYASHA, S.–ODHIAMBO, N. M. [2019]: Government Size and Economic Growth: A Review of International Literature. *SAGE Open*, Vol. 9. No. 3. 1–12. o. <https://doi.org/10.1177/2158244019877200>.
- PIKETTY, T. [2015]: A tőke a 21. században. Kossuth Kiadó, Budapest.
- ROMER, D. [2012]: *Advanced Macroeconomics*. 4. kiadás, McGraw-Hill–Irwin, New York.
- SHIOJI, E. [1997]: It's still 2%: evidence on convergence from 116 years of the US States panel data. *Economics Working Papers*, 236. Department of Economics and Business, Universitat Pompeu Fabra, <https://econ-papers.upf.edu/papers/236.pdf>.
- TEMPLE, J. R. W.–MATHUNJWA, J. S. [2006]: Convergence Behaviour in Exogenous Growth Models. Department of Economics University of Bristol, Discussion Paper, No. 06/590.